

Půdní struktura – indikátor kvality a degradace půdy

Doc. Ing. Jan Vopravil, Ph.D.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

STUVIN – Studium, výzkum a inovace – rozvoj přírodovědných a technických doktorských programů na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí n., reg. č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_018/0002735

Degradace půdy – obecný úvod

= ztráta či omezení schopnosti půdy plnit své přirozené funkce.

Hlavní degradační procesy v ČR

- okyselování půd (acidifikace)
- úbytek organické hmoty (dehumifikace)
- utužení půd (pedokompakce)
- znečištění půd (kontaminace)
- vodní a větrná eroze
- zastavování území (soil sealing)

Degradace půdy

Každý jednotlivý degrační proces vyvolává obvykle řetězovou reakci → projevy dalších degračních procesů poškozujících půdu...

Degradační faktor: Acidifikace půdy

= okyselování půd a jejich debazifikace (snížení obsahu bazických kationtů Ca^{2+} , Mg^{2+} , K^+ , Na^+ v půdním sorpčním komplexu).

Přírodní:

- humidní klima, rozklad organické hmoty, zvětrávání minerálů...

Antropogenní:

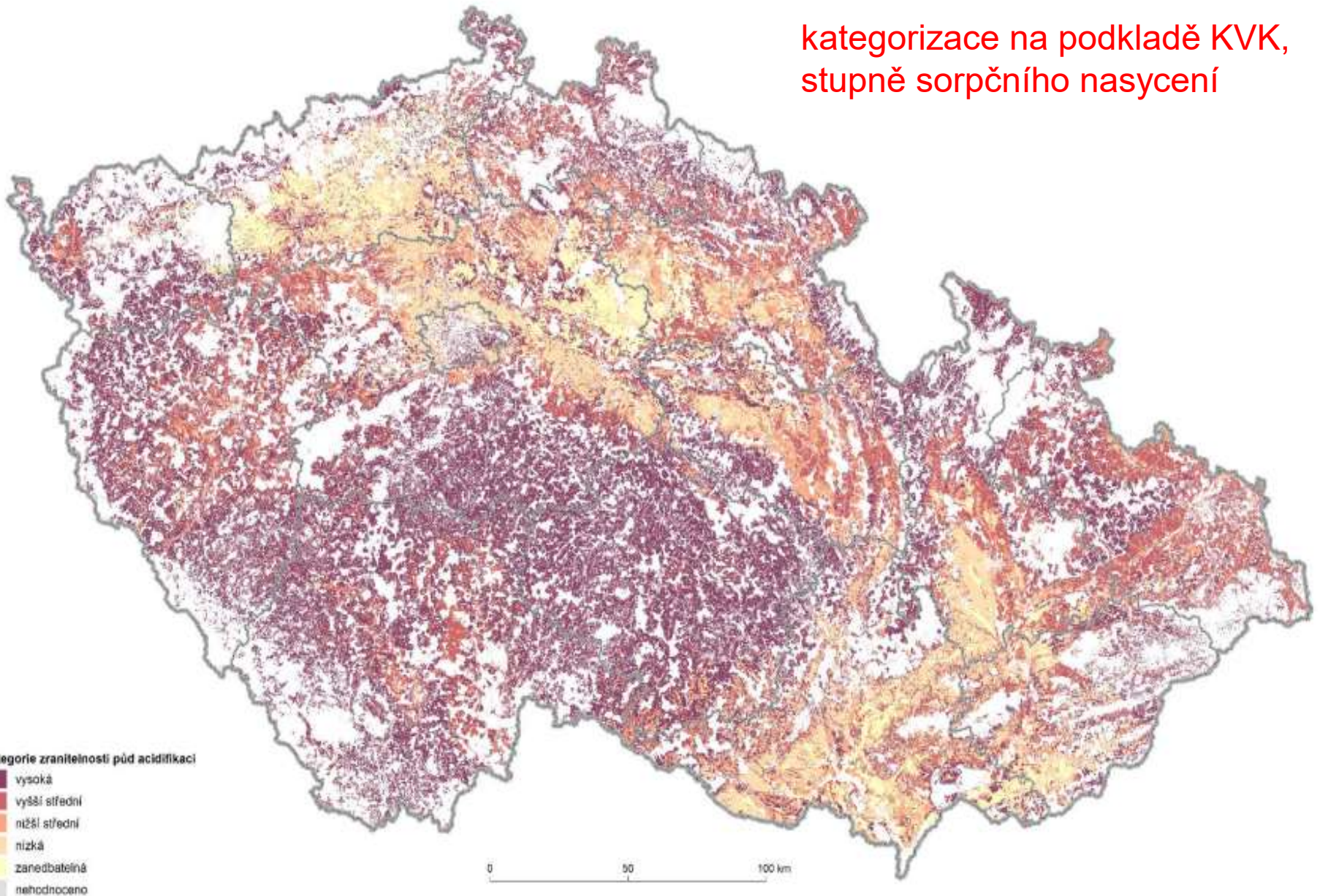
- spalování fosilních paliv, doprava – emise oxidů S a N
- kyselá působící hnojiva (síran amonný, draselný...)
- odběr bazických prvků (Ca) sklizní
- intenzivní závlaha
- vysoké zastoupení obilovin a málo víceletých píceň v OP

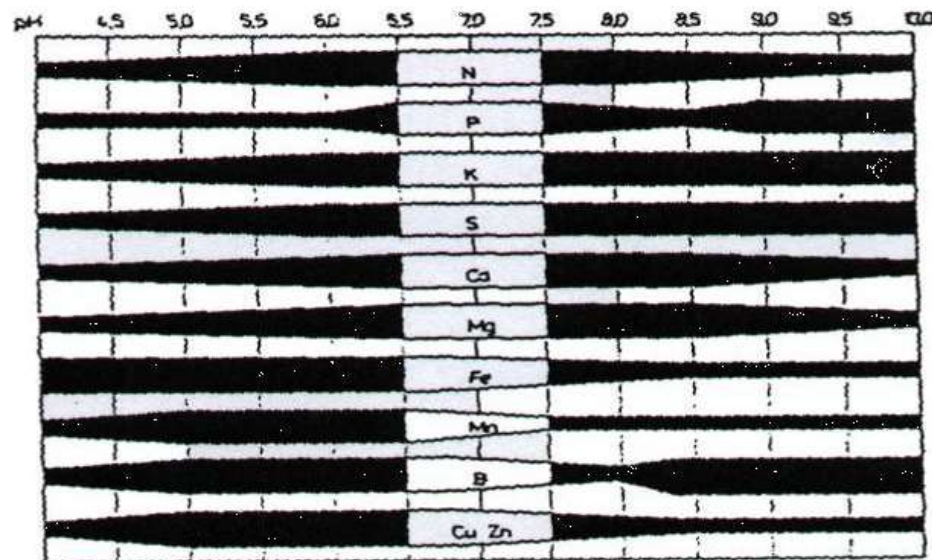

kategorizace na podkladě KVK,
stupně sorpčního nasycení

Acidifikace půdy – důsledky (i na erozi?)

- pokles pH půd – snížení výnosu plodin
- nedostatek některých živin (Ca, Mg)
- zvýšení rozpustnosti rizikových prvků
- destrukce půdní struktury – zvýšení náchylnosti k erozi
- petrifikace fosforu do těžko přístupných sloučenin
- omezení mikrobiální činnosti (zpomalení mineralizace...)

Acidifikace půdy – jak se stanovuje?

Analyticky

- pH (KCl)/pH (CaCl₂), pH (H₂O)

Nepřímé stanovení

- Identifikace kyselých/alkalických podmínek podle výskytu rostlinných druhů
- Odhad podle geologického substrátu
- Přítomnost karbonátů pomocí zředěné HCl

Degradační faktor: Dehumifikace

= ztráta obsahu organické složky v půdě

„Půdní organickou hmotou rozumíme soubor všech neživých organických látek nacházejících se v půdě nebo na jejím povrchu. Tyto látky jsou v různém stupni rozkladu či syntézy.“

Pevná fáze půdy

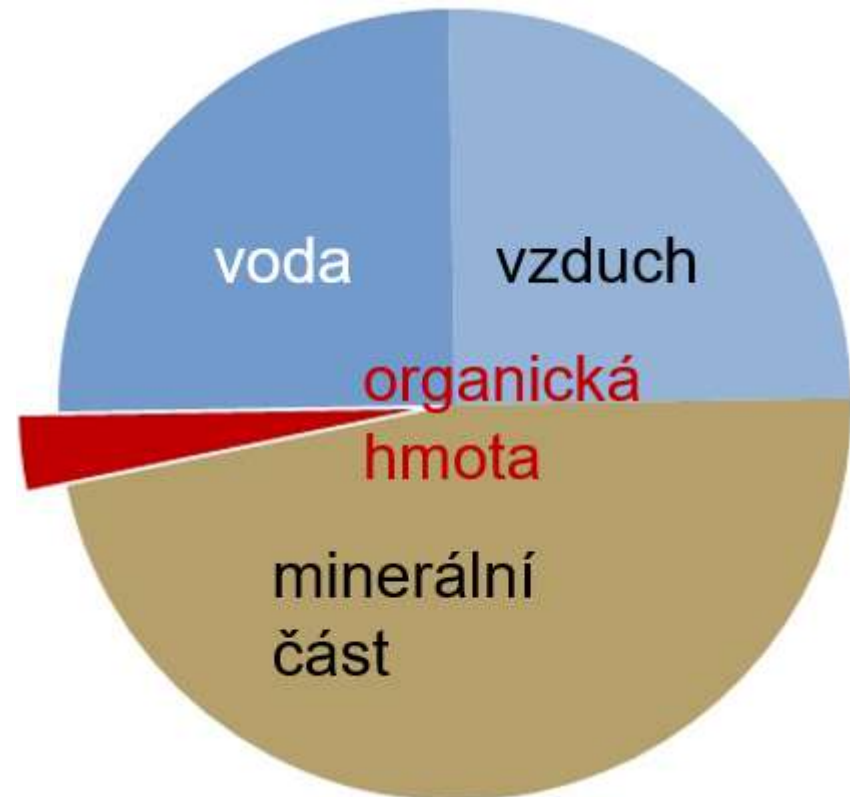
minerální podíl

organická hmota (2-3 %)

Půdní póry

vzduch

voda

půdní organická hmota - význam

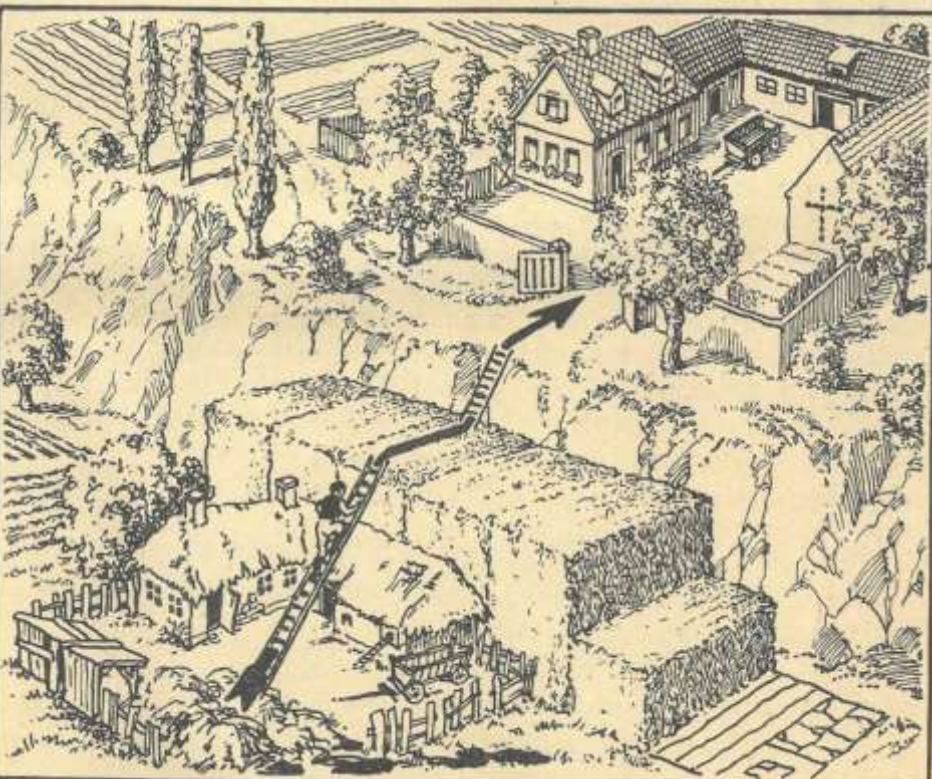
Význam primární organické hmoty

- zdroj živin a energie pro mikroorganismy
- primární zdroj látek pro tvorbu humusových látek
- zlepšuje fyzikální vlastnosti půd

Význam humusových látek

- sorpce kationtů (živin)
- povrchová koncentrace polutantů, které jsou následně snáze rozkládány mikroorganismy
- příznivý vliv na utváření a stabilitu půdní struktury
- zlepšují fyzikálně-chemické a biologické vlastnosti půdy
- vytváří s anorganickou složkou půdy organominerální komplexy
- přímý stimulační vliv na rostliny (rozpuštěné humusové látky)

Procesy přeměny půdní organické hmoty

Mineralizace

Rozklad organické hmoty v aerobním prostředí na základní sloučeniny (H_2O , CO_2 , NH_3), přičemž dochází k uvolňování energie.

Karbonizace (uhelnatění), ulmifikace (rašelinění)

Produkce a hromadění energeticky bohatých sloučenin v anaerobním prostředí.

Humifikace

Proces probíhající v podmínkách střídání aerobního a anaerobního prostředí, při němž dochází jak k rozkladu, tak k syntéze a jehož produktem jsou specifické humusové látky.

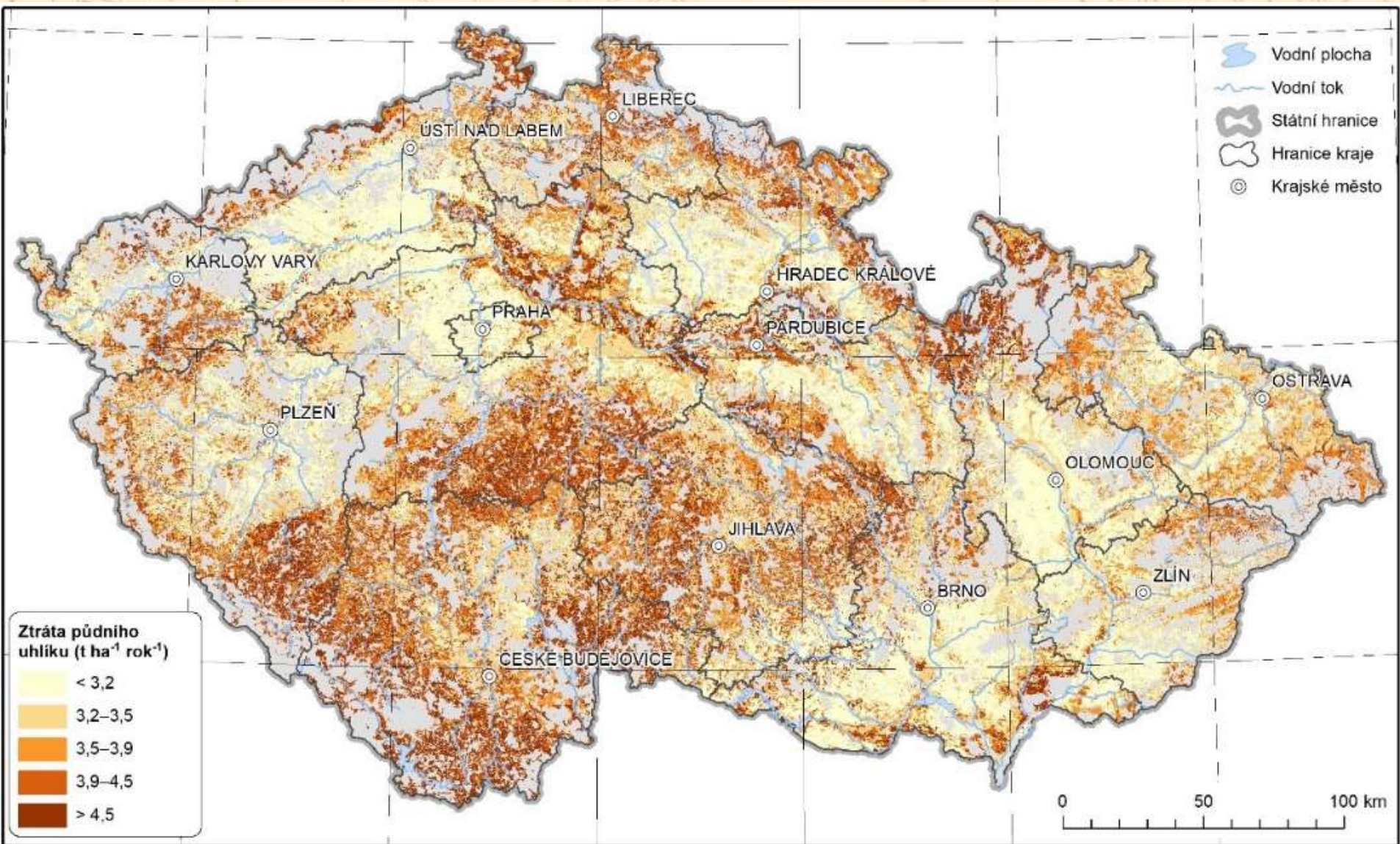

Vliv přidavku organické hmoty na aktivitu půdní mikroflóry (pokusná lokalita Třebsín)

Varianta	Bazální respirace mg CO ₂ /kg.hod
bez org. hnojení	3,70
zelené hnojení	4,06
chlévký hnůj	5,46

- podpora aktivity mikroorganismů
- stabilizace půdní struktury
- podpora humifikace
- podpora infiltrace a retence vody

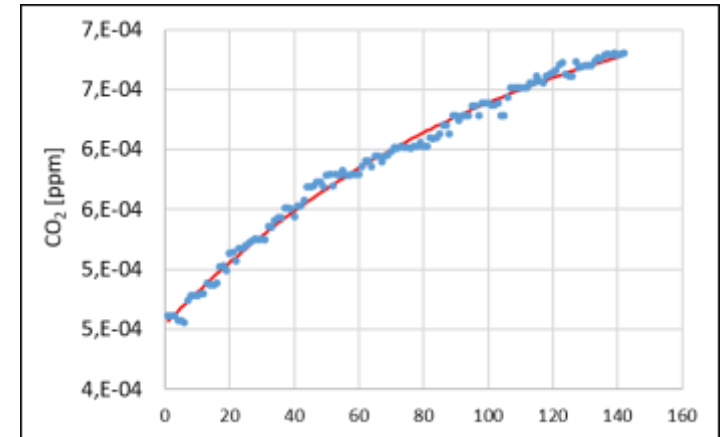

balance uhlíku = vstupy - ztráty

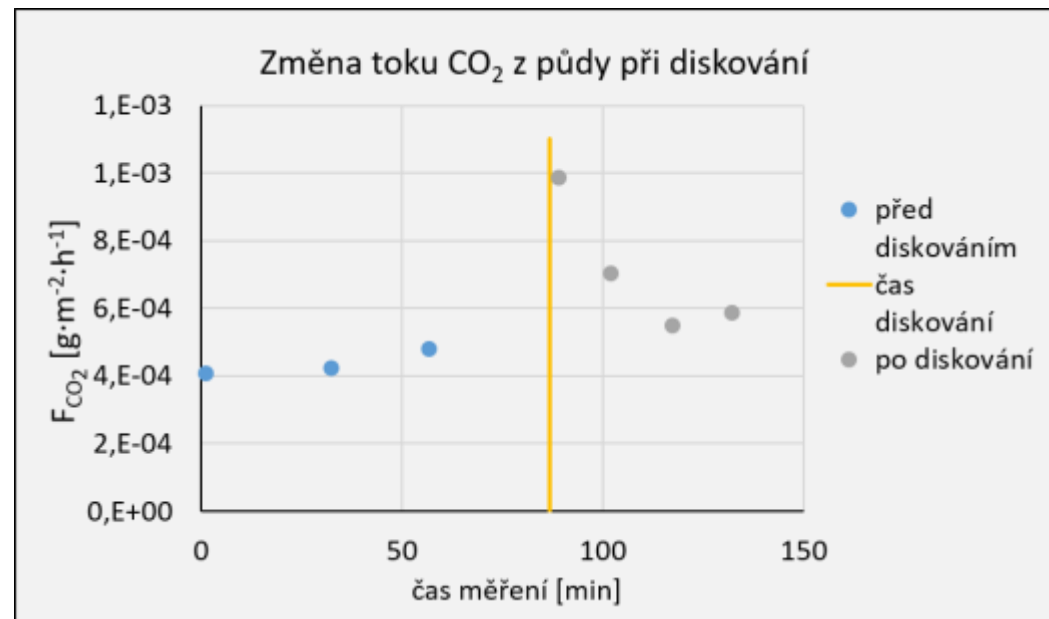

Vliv zpracování půdy na mineralizaci C

- Měření toku CO₂ z půdy senzorem typu NDIR
- Mechanický zásah způsobuje zrychlenou difuzi CO₂ z půdy.

what's underneath

healthy soil has amazing water-retention capacity.

Every

1%

increase in organic matter results in as much as

25,000

gal of available soil water per acre.

Source: Kansas State Extension Agronomy e-Updates, Number 357, July 6, 2012

United States
Department of
Agriculture

Want more soil secrets?
Check out www.nrcs.usda.gov

DID YOU KNOW?

UNLOCK THE
SECRETS
OF SOIL

FOR EACH **1%** INCREASE
IN *organic matter*
U.S. CROPLAND COULD STORE THE
AMOUNT OF *water* THAT
FLOWS OVER NIAGARA FALLS
IN **150** DAYS

Dehumifikace – její příčiny

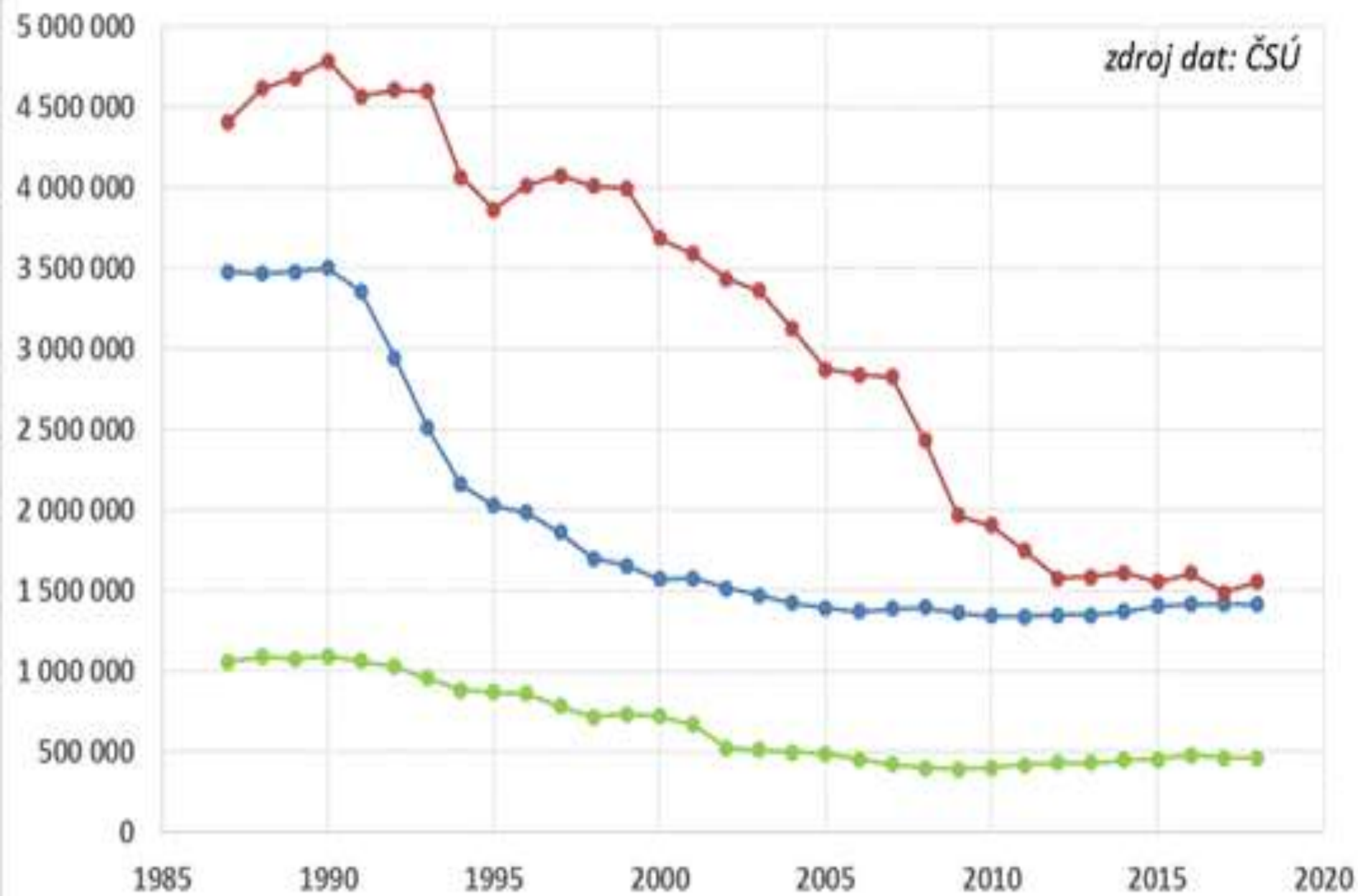
Příčiny

- působení eroze vodní i větrné
- zvýšená mineralizace po odvodnění, závlahy
- zvýšená aerace po rozorání luk a pastvin
- nedodávání org. hmoty do půdy při intenzivním hospodaření
- nevyvážené osevní postupy, bez víceletých píceňin
- výrazný pokles živočišné produkce – nedostatek statkových hnojiv

zdroj dat: ČSÚ

— skot (ks) — prasata (ks) — pícniny (ha)

Dehumifikace – její důsledky (i na erozi?)

- ztráta stability půdních agregátů – utužení půdy, eroze...
- snížení biologické aktivity půdy
- větší zranitelnost vodní a větrnou erozí
- snížení pufrační schopnosti půdy a vzrůst zranitelnosti acidifikací
- snížení filtrační schopnosti a snížení retenční kapacity
- snížení poutání kontaminujících látek a obecně zvýšení jejich mobility – riziko vstupu do potravního řetězce
- snížení schopnosti půdy poutat živiny
- zvýšení obsahu dusičnanů v půdě s časově omezeným vlivem na výživu rostlin a s negativním dopadem na hydrosféru
- špatné využití minerálních hnojiv
- snížení produkční schopnosti půdy v důsledku všech předchozích bodů

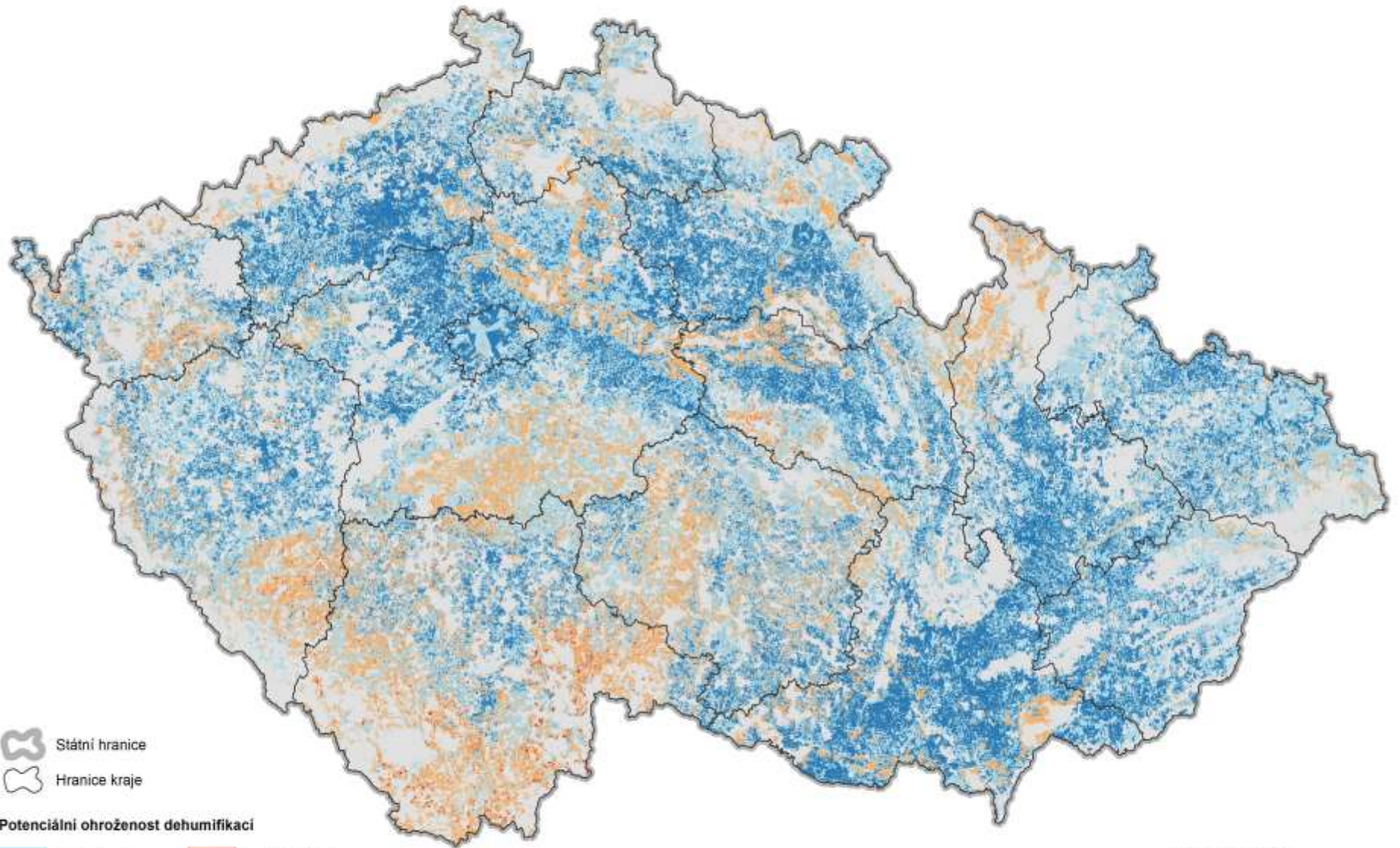
Dehumifikace – mapování

FÚ MZe – identifikace ploch pro dotační podporu (podpora těch, kteří hospodaří špatně?)

Byly identifikovány faktory ovlivňující dehumifikaci – odvodnění zamokřených půd, snížení hodnoty pH, zrnitost (oba extrémny – mineralizace/nepřístupnost pro humifikační procesy), eroze půdy (na podkladě změn vymezení BPEJ – dřívě HPJ XY, nyní HPJ 08), faktor základní ztráty půdy (fyzikální stav půdy + taxonomie půdy)

Počet DPB	Výměra LPIS (ha)	potenciální ohroženost dehumifikací
3388	4 035	nebonitované
162947	1 088 191	půdy neohrožené
324515	1 817 552	půdy mírně ohrožené
134576	633 229	půdy středně ohrožené
3505	13 330	půdy nejvíce ohrožené

Potenciál půd k dehumifikaci

- Státní hranice
- Hranice kraje

Potenciální ohroženost dehumifikací

Neohrožené	Silně ohrožené
Mírně ohrožené	Nehodnoceno
Středně ohrožené	Mimo ZPF

0 50 100 km

Podkladová data:

BPEJ: © SPÚ
LPIS: © MZe
Administrativní členění: © ArcČR,
ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016

Bilancování organické hmoty

- www.organickahmota.cz
- On-line výpočet bilance
- Základní informace o POH
- Nastavení ochrany půdy

Utuzení půdy – význam fyzikálního stavu půdy

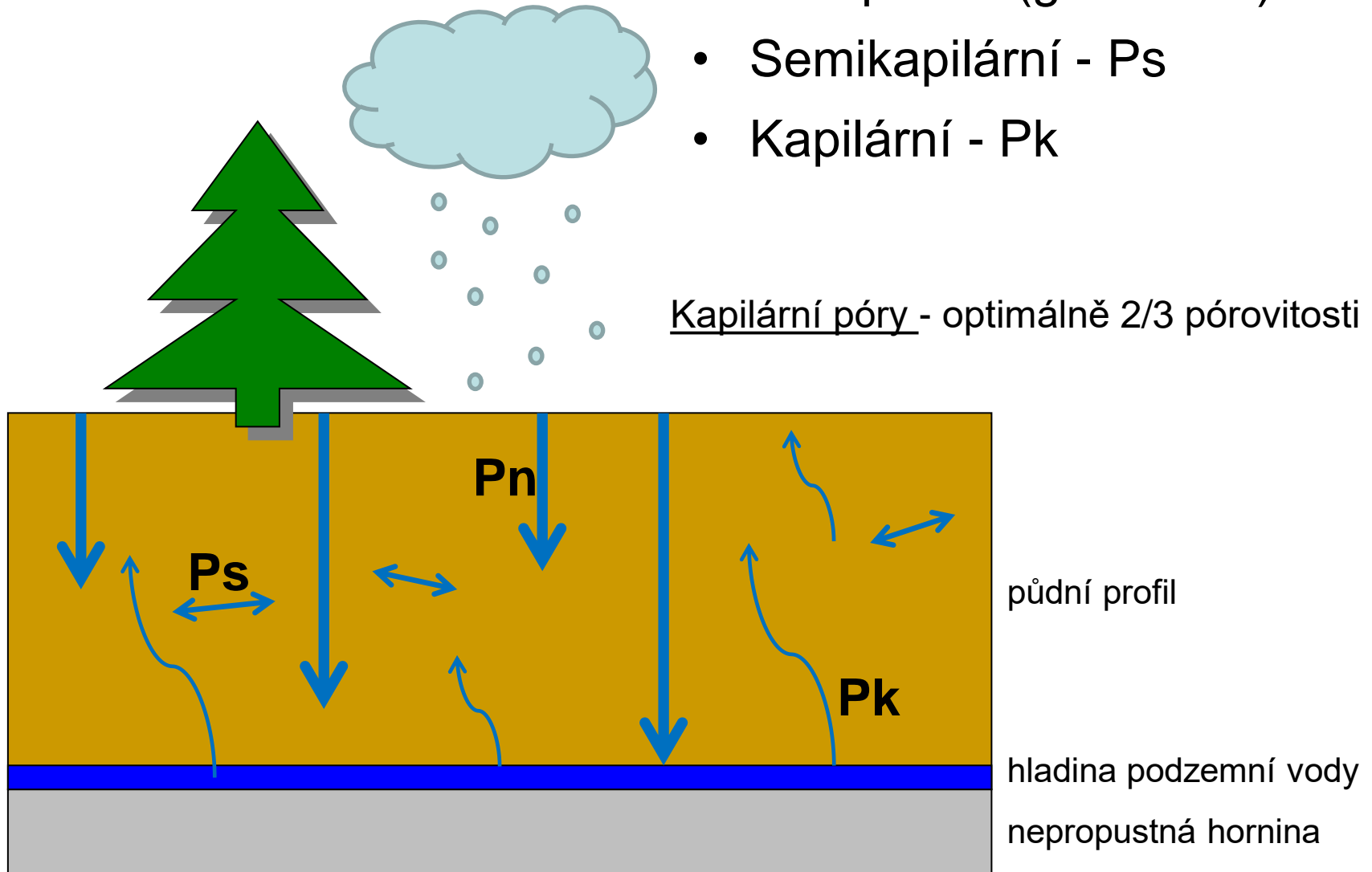

Druhy půdních pórů:

- nekapilární (gravitační) - P_n
- Semikapilární - P_s
- Kapilární - P_k

Kapilární póry - optimálně 2/3 pórovitosti

Utžení půdy

- = snížení pórovitosti půdy
- = zvýšení objemové hmotnosti
- = zvýšení penetračního odporu

Příčiny

Genetické (ohroženo 15 % z.p.)

- zrnitost půdy (těžké půdy)
- struktura půdy, obsah Ca, Mg...

Antropogenní (ohroženo 30 % z.p.)

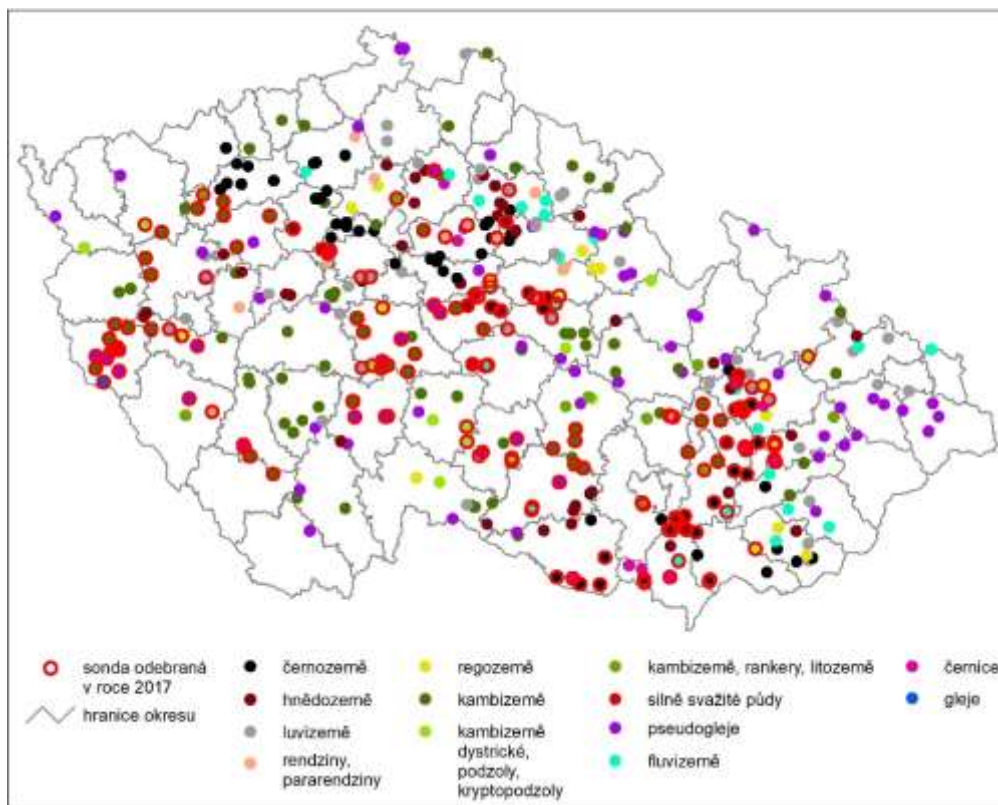
- pojezdy těžké mechanizace (za nevhodné vlhkosti půdy)
- orba do stále stejné hloubky
- nedostatek pícnin v osevním postupu

nedostatek železa, manganu, boru, zinku

retrospektivní monitoring stavu zemědělských půd

Princip retrospektivního monitoringu = opětovné vyhloubení sond a **vyhodnocení změn** chemicko- fyzikálních vlastností půd na místech sond historických **za pomoci statistických programů**

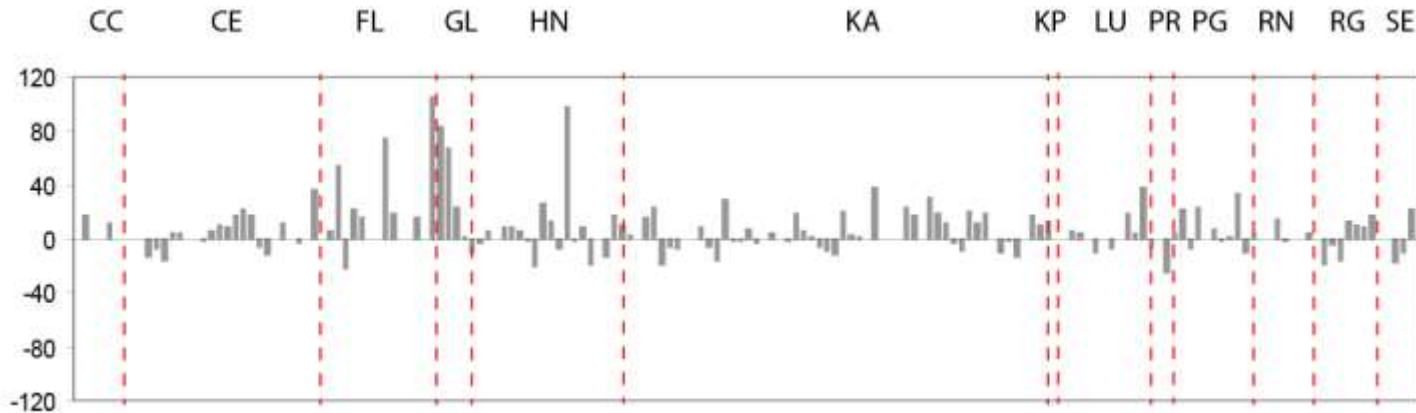

S-sondy splňující kritéria lokalizace (orná půda, LPIS) a tedy jsou vhodné k odběru v rámci řešení; červeně označené sondy byly v roce 2017 odebrány

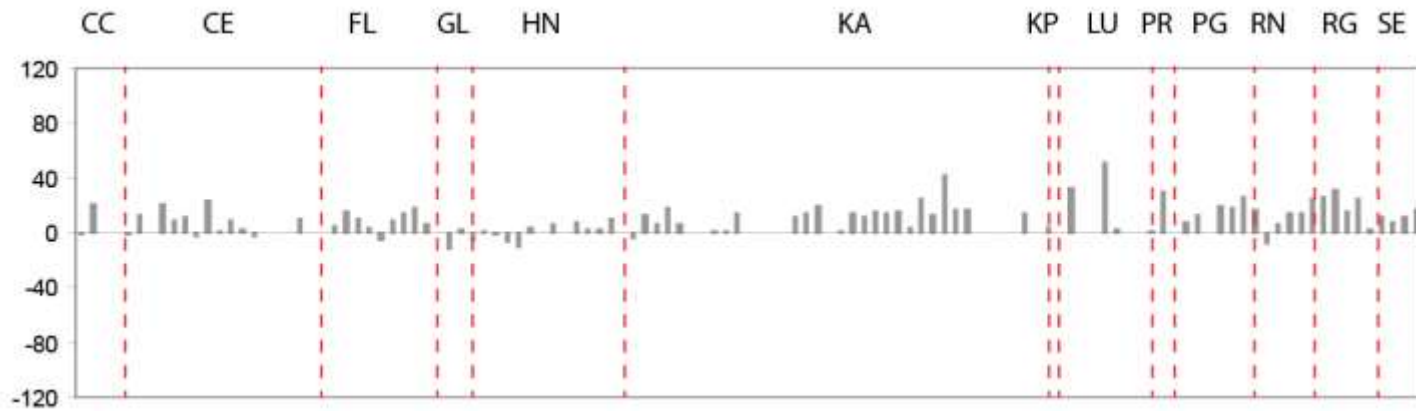
Změna [%] objemové hmotnosti (OHR) rozdělená po půdních typech

Grafy: sloupec vyjadřuje rozdíl mezi hodnotou starou a novou – kladné hodnoty značí zvýšení, záporné snížení(%)

ORNICE

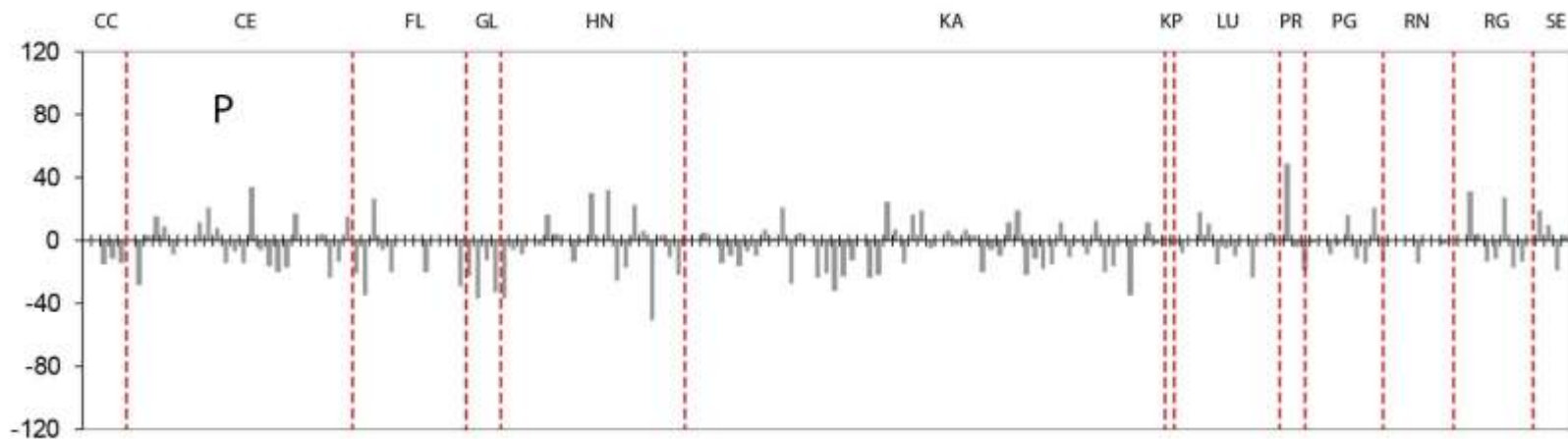
PODORNIČNÍ

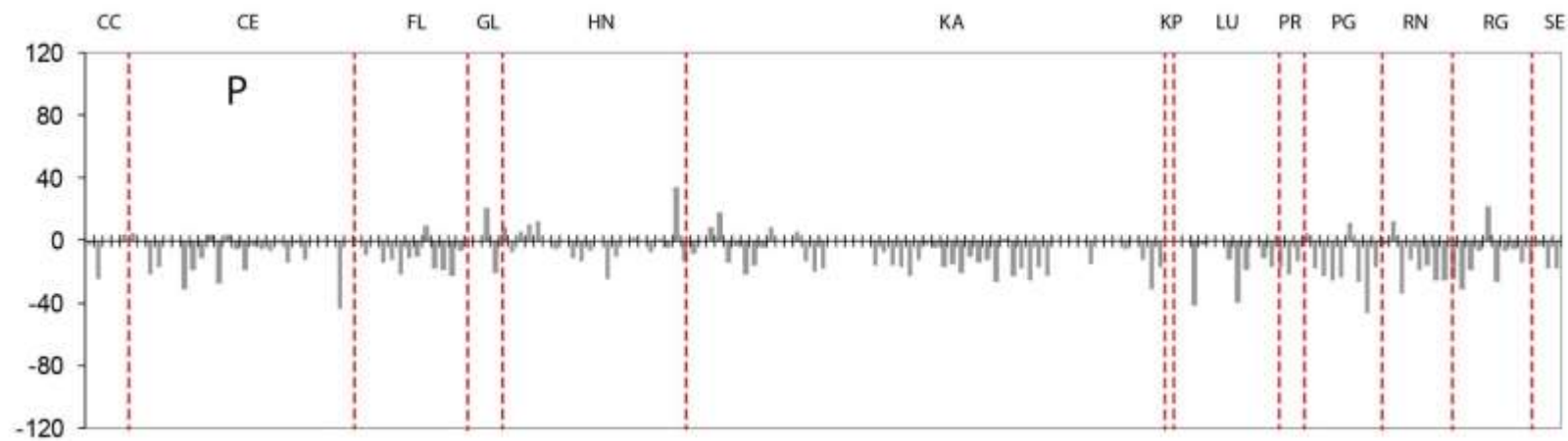
Poznámka: KP-kryptopodzol, PR –pararendzina, GL – glej, SE – šedozem, CC – černice, RA – ranker, PG – pseudoglej, RG –regozem, LU – luvizem, FL – fluvizem, HN – hnědozem, CE – černozem, KA - kambizem

ORNICE

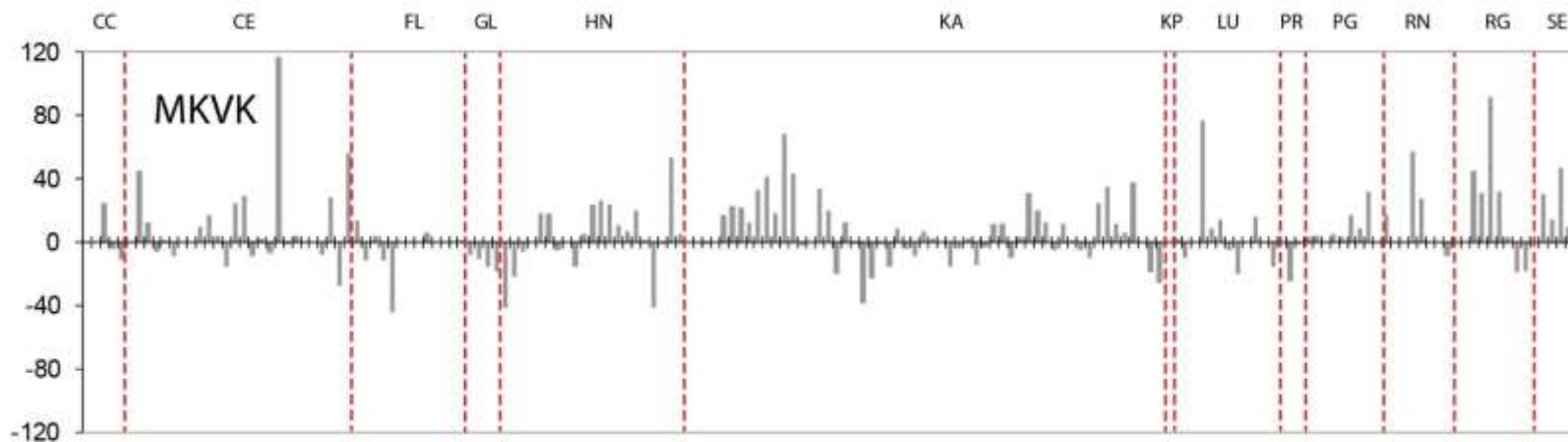

PODORNIČNÍ

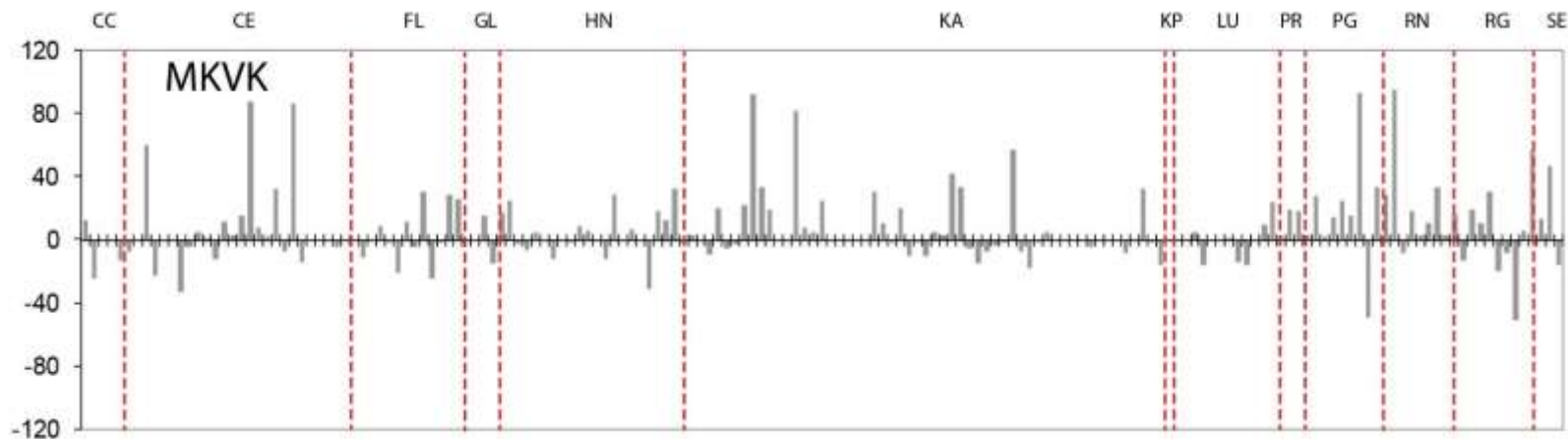

Poznámka: KP-kryptopodzol, PR –pararendzina, GL – glej, SE – šedozem, CC – černice, RA – ranker, PG – pseudoglej, RG –regozem, LU – luvizem, FL – fluvizem, HN – hnědozem, CE – černoze, KA - kambizem

ORNICE

PODORNIČNÍ

Poznámka: KP-kryptopodzol, PR –pararendzina, GL – glej, SE – šedozem, CC – černice, RA – ranker, PG – pseudoglej, RG –regozem, LU – luvizem, FL – fluvizem, HN – hnědozem, CE – černozem, KA - kambizem

Utuzení půdy – důsledky

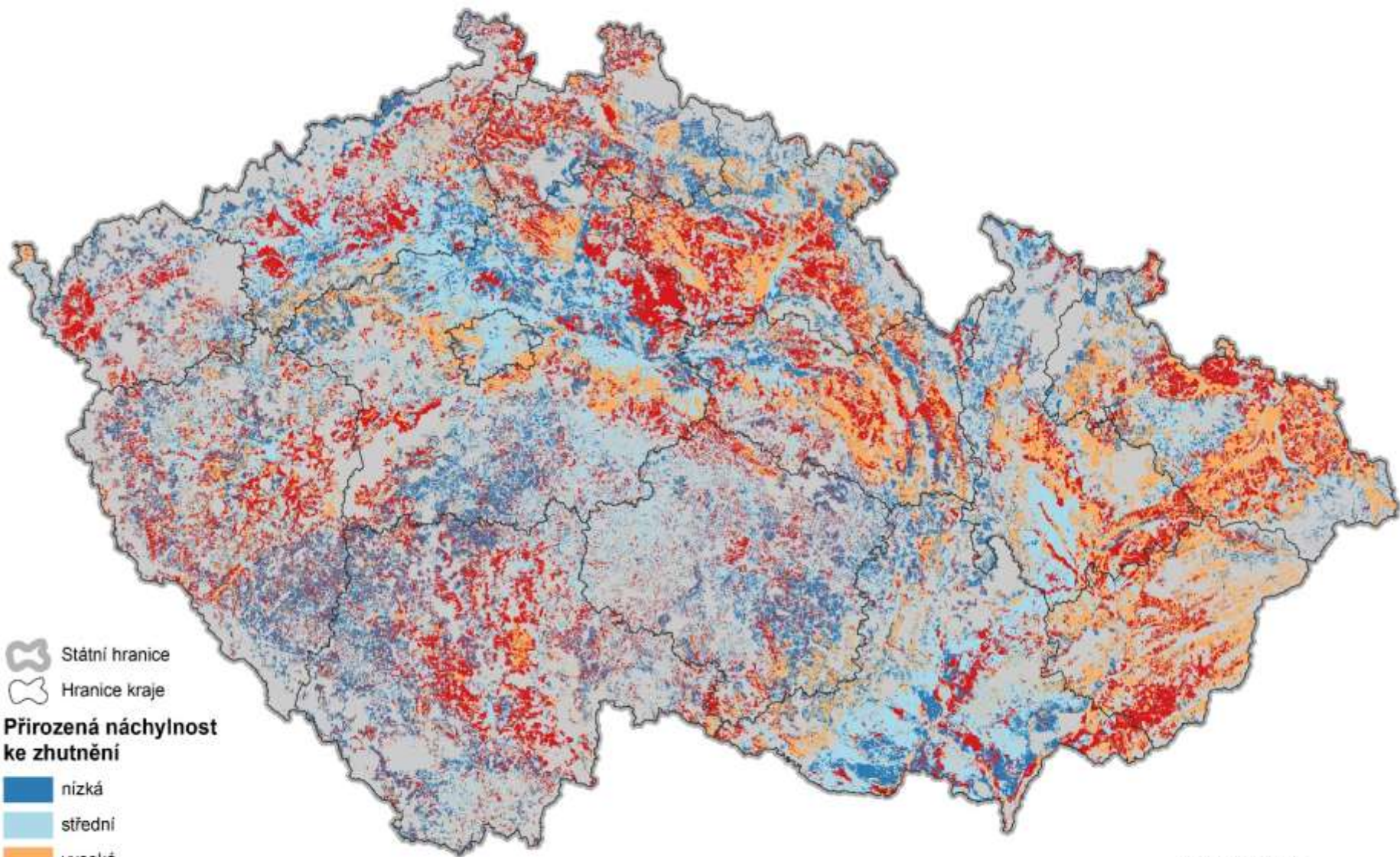
Vliv na produkční schopnost půd

- snížení výše a jakosti produkce plodin
- zvýšení energetické náročnosti při zpracování půdy
- snížení účinnosti hnojení
- zhoršení vodního, vzdušného a termického režimu půdy...

Vliv na ekologické funkce půd

- omezení infiltrace - urychlení povrchového odtoku
- potlačení mikrobiální aktivity půdy - nekvalitní humus...

Státní hranice
Hranice kraje

Přirozená náchylnost ke zhutnění

- nizká
- střední
- vysoká
- velmi vysoká
- mimo ZPF

Podkladová data:
BPEJ: © SPÚ
LPIS: © MZe
Administrativní členění: © ArcČR,
ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016

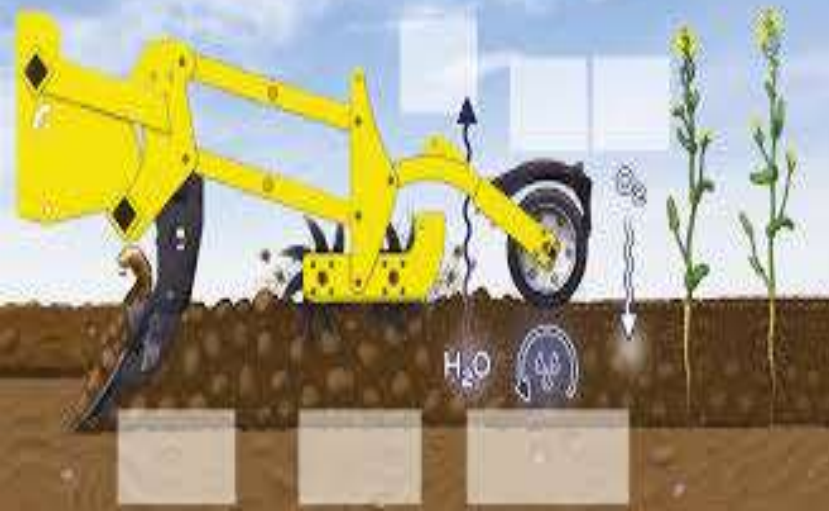

Nápravná opatření k omezení eroze půdy

**Podrývání u
cukrové
řepy/od roku
2019 i u řepky**

www.bednar-machinery.cz

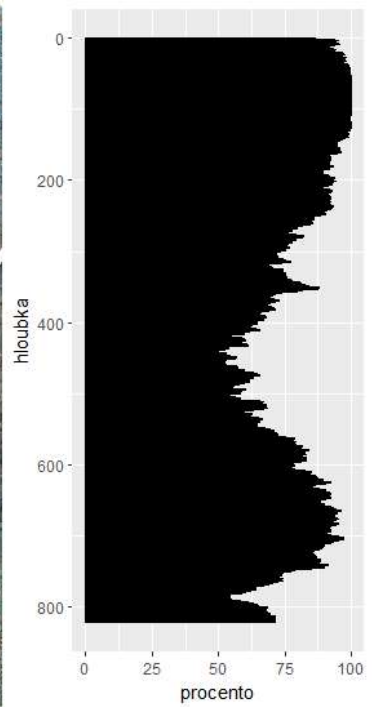
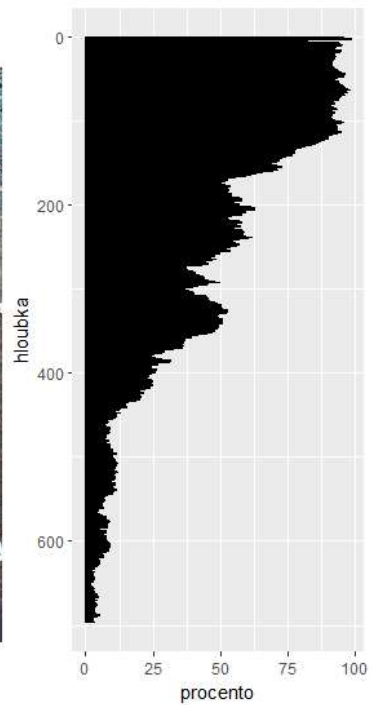

	3 m	1 m	3 m	1 m	3 m	1 m	3 m	1 m	3 m	1 m	3 m
	VARIANTA 1			VARIANTA 2			VARIANTA 3				
	2019			2019			2019				
50 m	řepka ozimá		řepka ozimá	řepka ozimá		řepka ozimá	řepka ozimá		řepka ozimá		řepka ozimá
	2020			2020			2020				
50 m	pšenice ozimá		pšenice ozimá	pšenice ozimá		pšenice ozimá	meziplodina hořčice		pšenice ozimá		meziplodina svazenka + hořčice
	2021			2021			2021				
50 m	ječmen ozimý		ječmen ozimý	ječmen ozimý		ječmen ozimý	meziplodina svazenka		ječmen jarní		ječmen jarní
									meziplodina hořčice		meziplodina hořčice
	2022			2022			2022				
50 m	ječmen jarní		ječmen jarní	ječmen jarní		ječmen jarní			jetel nachový		jetel nachový
	2023			2023			2023				
50 m	řepka ozimá		řepka ozimá	řepka ozimá		řepka ozimá			řepka ozimá		řepka ozimá

vysvětluky:

podzim 2019 podryto
délka pokusné varianty
mezera mezi variantami

Profil se zřetelnou pedokompakcí a nepříznivou strukturou

Eroze půdy

- ▶ jedna z nejzávažnějších forem degradací půd
- ▶ ochuzuje půdu o nejcennější část – ornici
- ▶ zvyšuje štěrkovitost, způsobuje ztráty živin, humusu, osiva, sadby, poškozují pěstované plodiny
- ▶ zhoršuje pohyb strojů
- ▶ působí velké škody v intravilánech měst a obcí
- ▶ v ČR ohroženo vodní erozí 50% ZPF, větrnou erozí 14% ZPF

Základní příčiny eroze

- ▶ výskyt vydatných a intenzivních přivalových dešťů
- ▶ rozšířené pěstování širokořádkových plodin a kultur na svazích bez protierozních opatření
- ▶ vytváření příliš velkých oraných půdních celků
- ▶ používání konvenčních pěstebních technologií a strojů na pozemcích ohrožených erozí
- ▶ zrušení bývalých hydrografických prvků v krajině
- ▶ snížení vsaku vody do půdy
- ▶ nezpevněná koryta toků
- ▶ nedostatečná ochrana půdy na staveništích, skládkách apod.

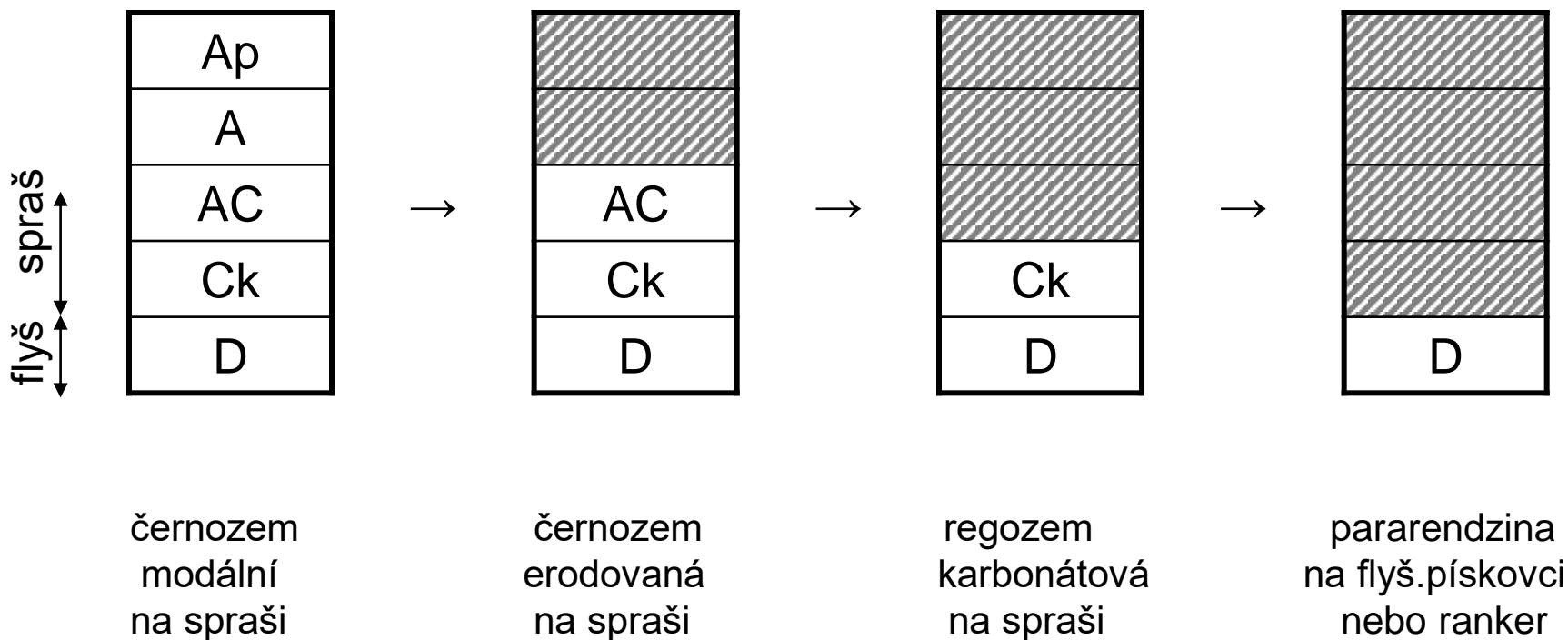

Eroze půdy = ztráta půdy

Černozemní oblast JV Moravy (podhůří Ždánického lesa)

Na rozsáhlých plochách této členité oblasti došlo k zásadní změně půdního pokryvu.

Svahy: plošná eroze

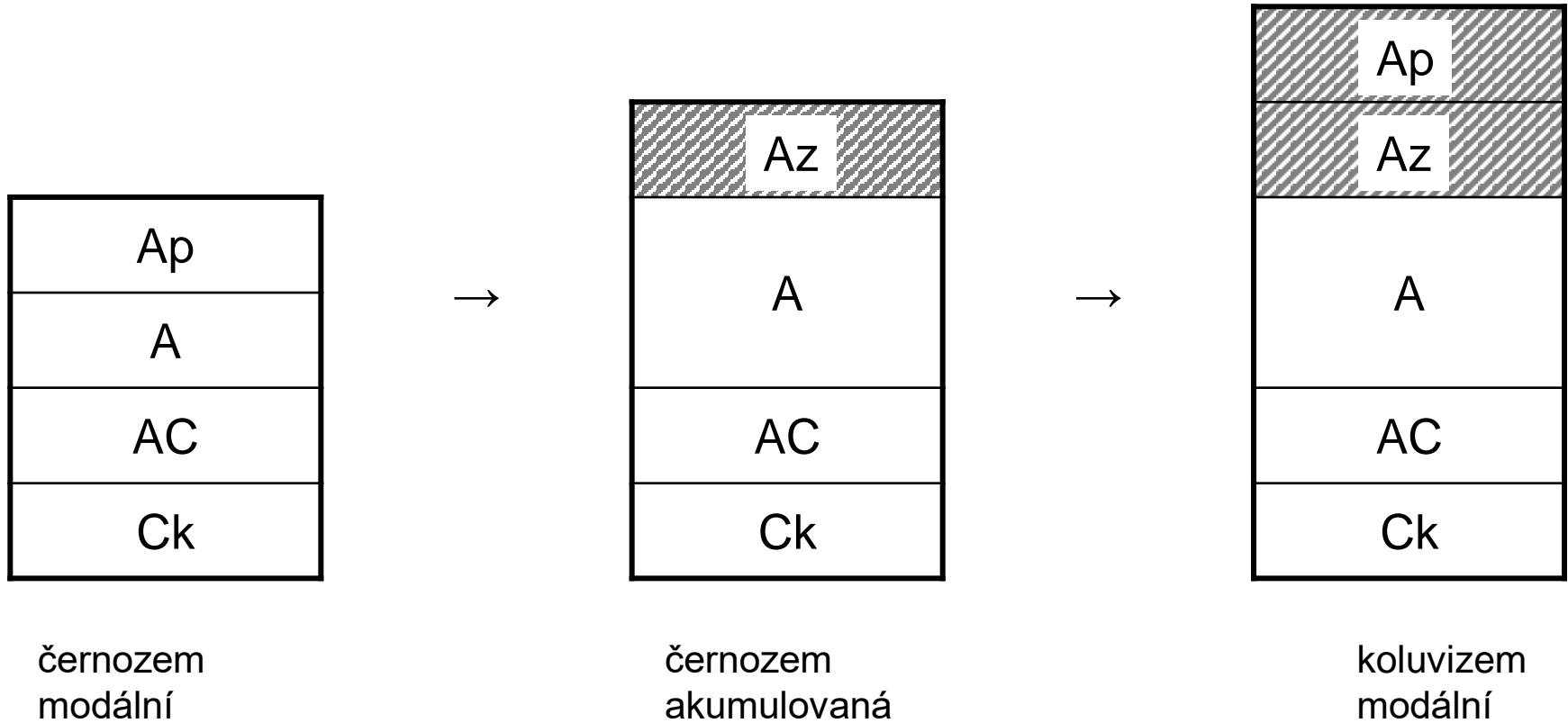
Eroze půdy = akumulace smyté zeminy

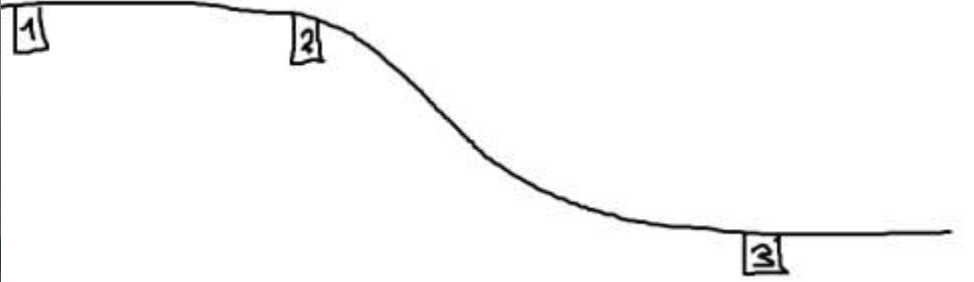
Černozemní oblast JV Moravy

Depresní a podsvahové polohy – akumulace

Výsledek erozní degradace

- výrazné změny v půdách a struktuře půdního pokryvu celé oblasti

Zábory půdy

**Rozšiřování zástavby podblíž dálnice
D5 (k.ú. Ostrov u Tachova)**

Zábor půdy v časovém horizontu 16 letk.ú. Klecany (okres Praha-východ)

Půdní struktura

- Vyloučení půd I. a II. třídy ochrany ze zástavby
- Využívání brownfields (složitě majetkové vztahy, ve městech jen pro rezidenční výstavbu)
- Platba za nepropustný povrch
- Nutnost likvidace srážkové vody na pozemku (ČSN 75 9010 – Vsakovací zařízení srážkových vod)

Půdní struktura

= prostorové uspořádání půdních částic i agregátů

drobtová (zrnitá)

drobtovitá

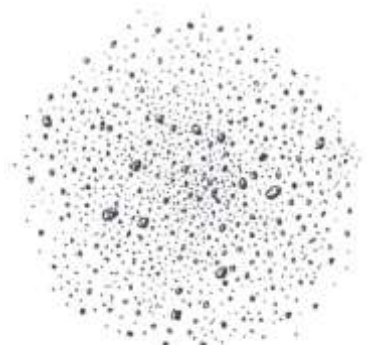
hrudovitá

hrudovitá

kostková

kostková

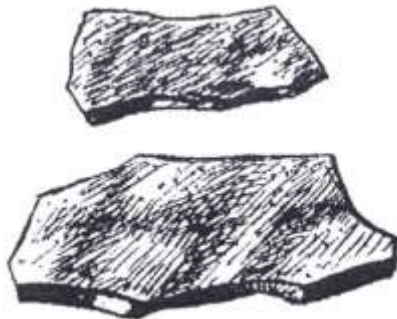
práškovitá

práškovitá

lístkovitá

lístkovitá

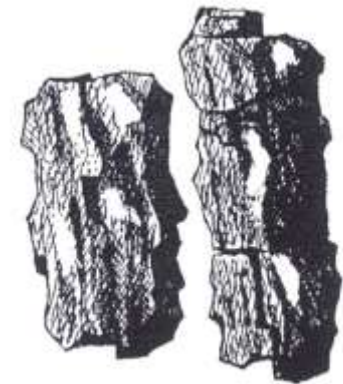
deskovitá

deskovitá

polyedrická

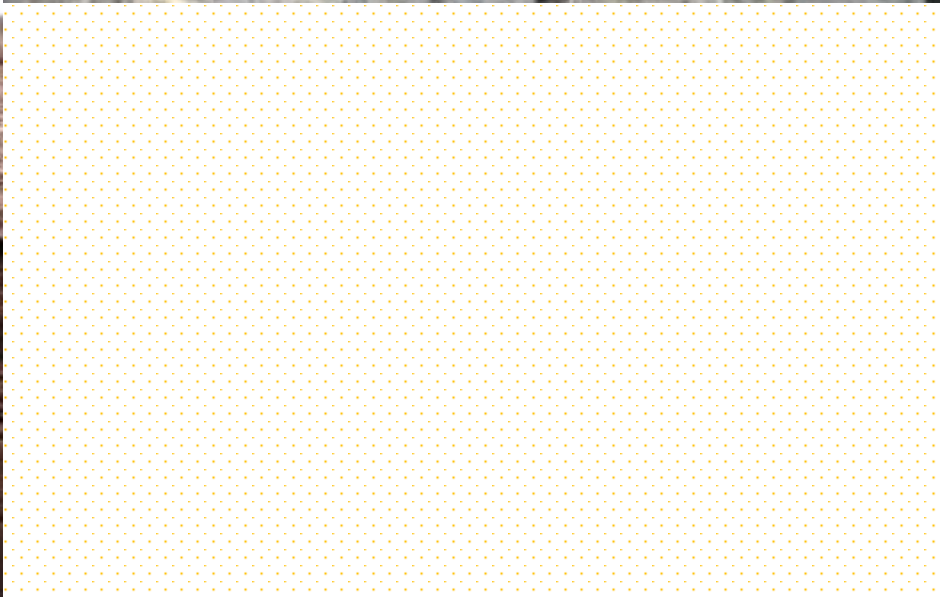
polyedrická

prizmatická

prizmatická

Stabilita půdní struktury

- půdní struktura a její stabilita významně ovlivňují povrchový odtok a tedy i erozi půdy (rozpad agregátů a tvorba krusty na povrchu půdy)
- struktura a její stabilita je ovlivněna **vnitřními** (půdní typ, obsah a kvalita organických látek, zrnitost, pH) a **vnějšími faktory** (degradace=péče o půdu, agrotechnika)
- nutné uvažovat rozdílné chování půdy při různých vlhkostních stavech, resp. typech deště

Metody hodnocení stabilita půdní struktury

- Stanovení Water Stable Agreggates (WSA) - *Kemper a Rosenau (1986)*
- Agregáty 1 – 2 mm
- Hodnocen poměr stabilních/nestabilním agregátům
- Hodnoty 0-1

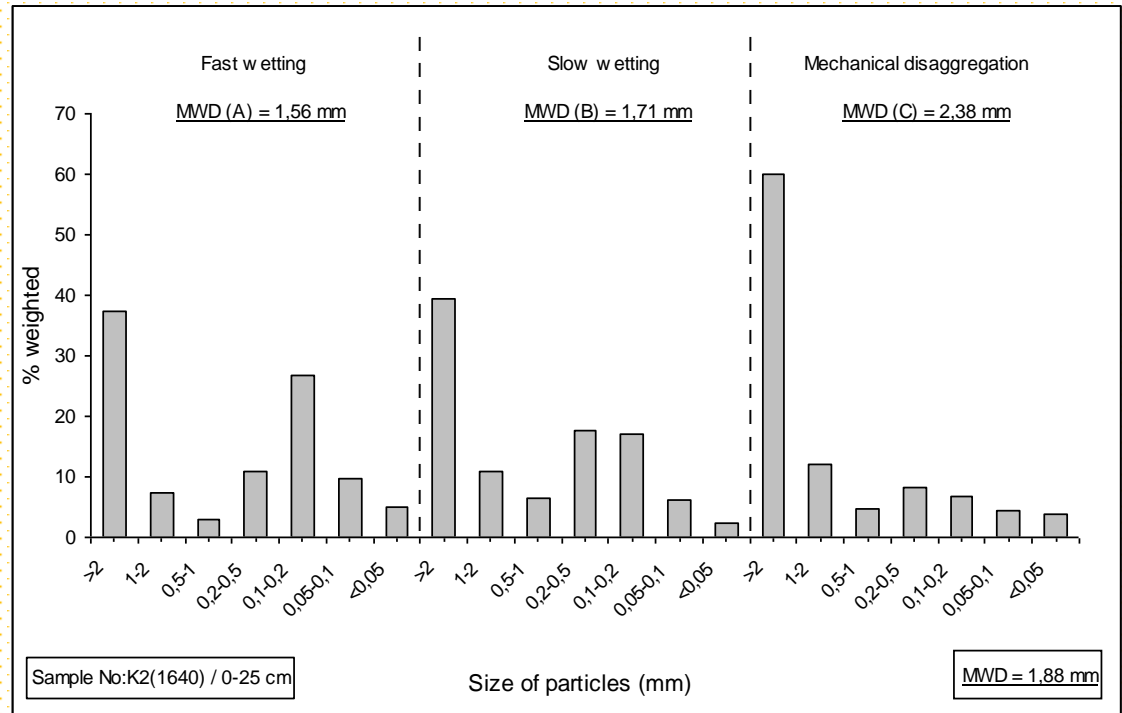

- *Metoda „váženého průměru agregátů“ – Mean weighter aggregates (MWD*
  - *EN ISO 10930 „Soil quality – Measurement of stability of soil aggregates subjected to the action of water“ (2012)*
    - Agregáty 3 – 5 mm
    - 3 testy:
      - A) „Fast wetting” - rychlé namočení vzorku do vody**
      - B) „Slow wetting“ - pomalé ovlhčení**
      - C) „Mechanical disaggregation” - mechanický rozpad agregátů po jejich ovlhčení v ethanolu**
- po popsáných postupech se vzorek ošetří v ethanolu a poté se stanoví jednotlivé frakce, resp. hodnota MWD

$$\text{MWD} = (3,5 * (\% > 2\text{mm})) + (1,5 * (\% 1-2\text{mm})) + (0,75 * (\% 0,5-1\text{mm})) + (0,35 * (\% 0,2-0,5\text{mm})) + (0,15 * (\% 0,1-0,2\text{mm})) + (0,075 * (\% 0,05-0,1\text{mm})) + (0,025 * (\% < 0,05\text{mm})) / 100$$

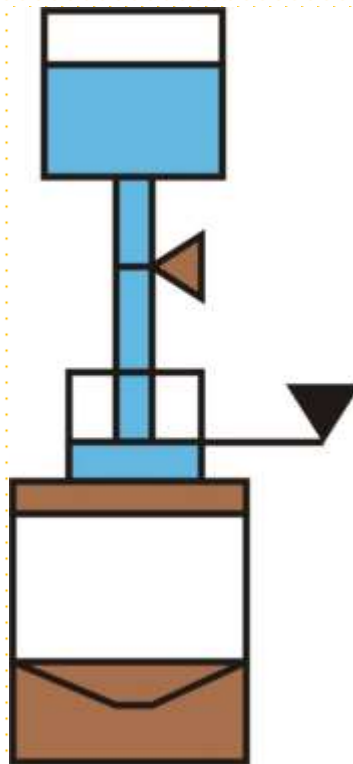

MWD	stabilita půdní struktury	tvorba povrchové krusty	odtok a mezirýhová eroze
< 0,4 mm	vysoce nestabilní	soustavná	trvalé vysoké riziko při všech topografických podmínkách
0,4 - 0,8 mm	nestabilní	velmi častá	časté riziko při všech situacích
0,8 - 1,3 mm	mírně nestabilní	častá	proměnné riziko závisující na klimatických a topografických parametrech
1,3 - 2,0 mm	stabilní	občasná	omezené riziko
> 2 mm	vysoce stabilní	velmi vzácná	velmi nízké riziko

Laboratorní testování

(vlhkost půdy vs. povrchový odtok)

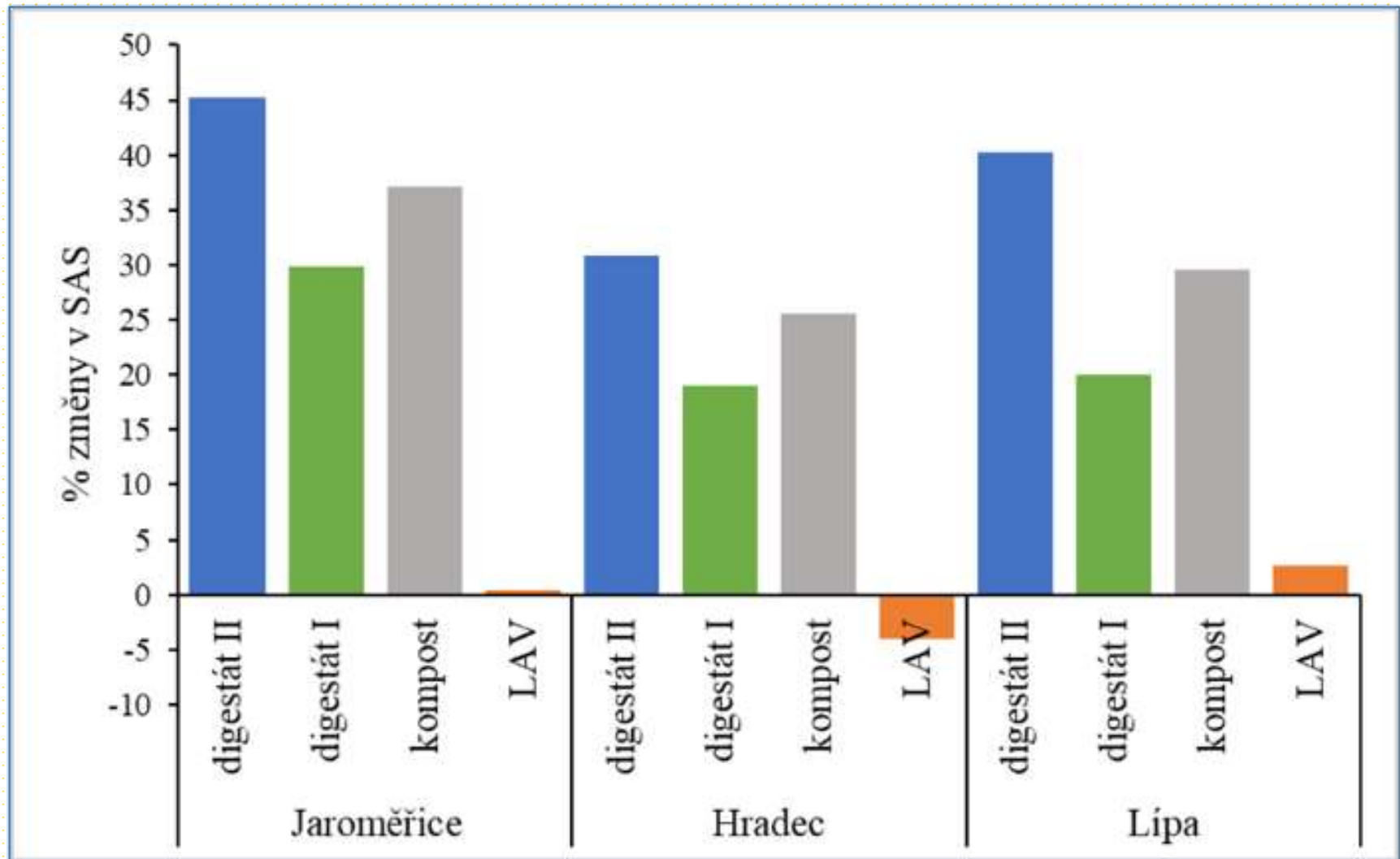
- laboratorní simulátor deště Kamphorst (Ekotechnika)
- intenzita zadeštění 6mm/min
- doba měření 4 minuty
- povrch tvořen agregáty 3-4 mm
- zadeštění probíhalo 2x

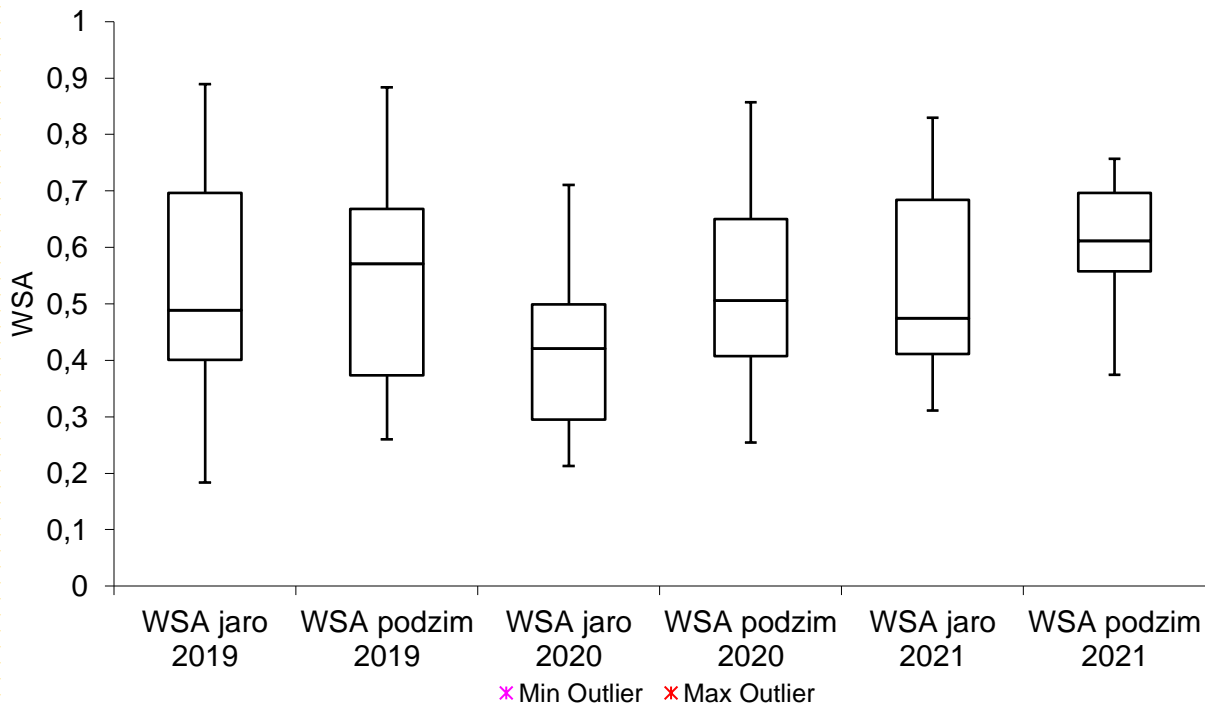
testován půdní typ černozem a hnědozem

Vliv hnojení na stabilitu půdní struktury

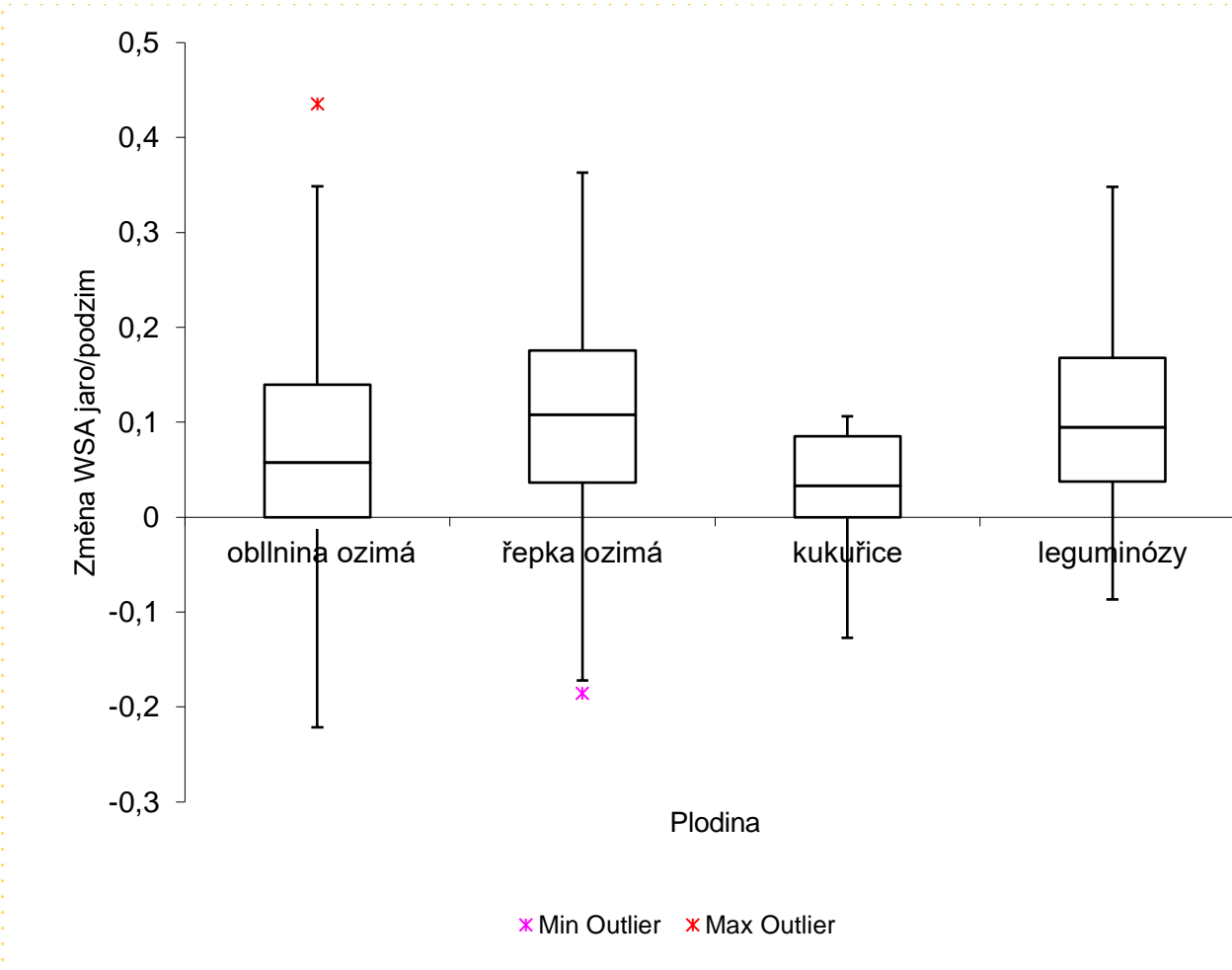

Vývoj agregátové stability v průběhu roku

Změna hodnoty WSA v závislosti na pěstované plodině

Děkuji Vám za pozornost